



Tonga

# LAO KI HE 'UHILA

VAHE 14.04

Tohi Lao Fakatonutonu 2020





## LAO KI HE 'UHILA

### Fokotu'utu'u 'o e Ngaahi Kupu

#### Kupu

#### **KONGA I - TALATEU** **7**

1	Hingoa nounou mo e kamata'anga .....	7
2	'Uhinga'i lea .....	7

#### **KONGA II - KO E KOMISONI 'UHILA** **9**

3	Komisoni 'Uhila .....	9
4	Ngaahi ngaue .....	9
5	Ngaahi mafai .....	10
6	Memipa 'o e Komisoni .....	10
7	Vahenga .....	11
8	Sea Le'ole'o .....	11
9	Fakangata 'a e memipa .....	11
10	Fakaha 'o e ngaahi kaunga.....	12
11	Ngaahi Fakataha .....	12
12	Ngaahi tu'utu'uni .....	13
13	Kau Ngaue .....	13
14	Ngaahi 'akauni pangike .....	14
15	Ngaahi fakamatala faka'akauni mo e 'atita.....	14
16	Lipooti Fakata'u.....	14
17	Ngaahi totongi fakahoko ngaue mo e ngaahi totongi hilifaki kehe .....	15
18	Hiki 'o e ngaahi koloa.....	15

#### **KONGA III - NGAahi FELOTOI FAKA'UHILA MO E NGAahi NGOFUA** **16**

19	Tapui hono fo'u pe fakatau atu 'o e 'uhila.....	16
20	Ngaahi aleapau felotoi .....	16

**KONGA IV - NGAahi TU'UTU'UNI 17**

21	Ngaahi Tu'utu'uni .....	17
22	Hoko atu 'a e ngaahi totonu lolotonga .....	19

**KONGA V - NGAahi HIA 20**

23	Ngaahi hia .....	20
----	------------------	----

**KONGA VI - MALU 'A E TUFaki 21**

24	Malu 'o e tufaki .....	21
----	------------------------	----

**KONGA VII - NGAahi ME'A FEKAU'AKI MO E LILIU 21**

25	'UHINGA'i Lea .....	21
26	Totonu 'i he ngaahi koloa fakapisinisi 'uhila .....	22
27	Mafai 'o e Pule'anga ke kau 'i ha ngaahi fokotu'utu'u mo ma'u 'a e ngaahi mo'ua mo e ngaahi ngafa .....	22
28	Sitamipa mo e tukupau ngaue'aki .....	23

**KONGA VIII - NGAahi TUTE KASITOMU 23**

29	Ngaahi tute kasitomu .....	23
----	----------------------------	----

**TEPILE 24****NGAahi FIEMA'U KI HE ALEAPAU FELOTOI 24**

1	'UHINGA'i lea .....	24
2	Vaha'a taimi 'uluaki .....	24
3	Sivi fakavaha'ataimi .....	24
4	Ngaahi tu'unga makehe .....	25
5	Fakangata .....	25
6	Ngaahi tu'unga kehe .....	25

**TEPILE UA 26****HIKI 'O E KOLOA MO E NGAahi MO'UA 26****KONGA I - HIKI 'O E KOLOA MO E NGAahi MO'UA KI HE KOMISONI 26**

1	'UHINGA'i lea .....	26
2	Fetongi 'e he Komisoni 'a e Poate .....	26
3	Fakahoko 'o e hiki .....	26

**KONGA II - HIKI 'A E PISINISI 'UHILA KI HE PISINISI 'A E PULE'ANGA 27**

4	Pisinisi 'a e pule'anga ko e fetongi 'o e taha pule'i koloa mo e Poate .....	27
---	--	----

5	Ola 'o e hiki .....	27
---	---------------------	----

---

<b>KONGA III - NGAahi ME'A KEHE</b>	<b>28</b>
-------------------------------------	-----------

6	Lesisita 'o e ngaahi hiki .....	28
7	Kaunga 'i he kelekele .....	28





## LAO KI HE 'UHILA

### LAO KE FAKALELEI'I 'A HONO PULE'I 'O E SEKITOA 'UHILA 'I HE PULE'ANGA NI MO E NGAHI ME'A FELAVE'I MO IA<sup>1</sup>

Kamata'anga [<sup>2</sup>]

## KONGA I - TALATEU

### 1 Hingoa nounou mo e kamata'anga

- (1) 'E ui 'a e Lao ni ko e Lao ki he 'Uhila.
- (2) Kuo pau 'e kamata ngaue'aki 'a e Lao ni 'i ha 'aho 'e tu'utu'uni 'e he 'Ene 'Afio 'i he Fakataha Tokoni.<sup>3</sup>

### 2 'Uhinga'i lea

'I he Lao ni, tukukehe 'oka fiema'u ha 'uhinga kehe 'i hono tu'unga —

**"ngaahi koloa"** 'oku 'uhinga ki ha kekelele pe ha koloa fakafo'ituitui 'i ha fa'ahinga pe, pea kau heni —

- (a) ha tofi'a pe ha kaunga 'i ha kekelele, kau ai 'a e ngaahi totonu kotoa pe 'o e nofo 'i ha mo e hu ki ha kekelele pe ngaahi fale;
- (b) ngaahi koloa ha mai, mo e ngaahi totonu 'i ai; mo e
- (c) ngaahi totonu 'i ha fa'ahinga pe, kau ai ha totonu 'i ha Lao, tohi fakamo'oni, felotoi pe laiseni;

**"ma'u'anga 'uhila talifaki"** 'oku 'uhinga ki he fo'u 'o e 'uhila 'e ha taha ke faka'aonga'i pe ma'ana 'i he 'api 'o e taha ko ia lolotonga ha motu fakataimi 'o e ma'u'anga 'uhila mei ha fa'ahi pule'i 'uhila (concessionaire);

“**Poate**” ‘oku ‘uhinga ki he Poate ‘Uhila ‘a Tonga, na’e fokotu‘u ‘i he Lao ki he Lao ki he Komiti ‘Uhila ‘a Tonga;<sup>4</sup>

“**Koloa ‘a e Poate**” ‘oku ‘uhinga ia —

- (a) kotoa ‘o e koloa mo e mo‘ua ‘a e Poate; moe
- (b) kotoa ‘o e aleapau, felotoi, tohi momoi, tohi fakamo‘oni, lisi, laiseni, tohi fakalao kehe pe fakapapau ‘oku hoko ‘a e Poate ko e fa‘ahi ki ai;

“**sino fakakautaha**” ‘oku ‘uhinga ki ha sino ‘oku ma‘u tukufakaholo ‘a ia ‘oku fakatokanga‘i ‘i he fonua ‘oku lesisita ai ko ha sino fakalao mavahe mo makehe mei hono kau memipa;

“**Sea**” ‘oku ‘uhinga ki he Sea ‘o e Komisoni kuo fakanofu ‘o fakatatau ki he kupu 6;

“**Komisoni**” ‘oku ‘uhinga ki he Komisoni ‘Uhila kuo fokotu‘u ‘i he kupu 3(1);

“**aleapau felotoi**” ‘oku ‘uhinga ki ha aleapau kuo fakahoko ‘i he kupu 20;

“**fa‘ahi pule‘i ‘uhila (concessionaire)**” ‘oku ‘uhinga ki he fa‘ahi ‘oku felotoi mo e Komisoni ki he ngaahi tu‘unga ‘o ha aleapau felotoi kuo fakahoko ‘i he kupu 20;

“**‘uhila**” ‘oku ‘uhinga ki he ‘uhila kotoa pe tukukehe ‘a e ‘uhila ‘oku tukuange mai mei ha ma‘u‘anga ivi ala fakafo‘ou ‘a ia kuo te‘eki ke liliu ki he ivi faka‘uhila tafe fetongitongi;<sup>5</sup>

“**pisinisi ‘uhila**” ‘oku ‘uhinga ki hono fo‘u, ‘ave mo tufaki ‘o e ‘uhila ‘i he Pule‘anga ni;

“**ngaahi kautaha**” ‘i he‘ene fekau‘aki moe kupu 24 ‘o Lao ni ‘oku ‘uhinga ia, felave‘i pea mo ha fa‘ahi pule‘i ‘uhila ‘a ia ‘oku ma‘u ‘inasi kakato ai ‘a e fa‘ahi pule‘i ‘uhila koia pea fekau‘aki moe kupu 27(4) ‘o e Lao ni ‘oku ‘uhinga ia, ki ha pisinisi si‘i ‘oku ma‘u ‘inasi kakato ai ‘a e pisinisi ‘a e pule‘anga,

“**‘otu motu**” ‘oku ‘uhinga ki ha taha ‘o Tongatapu, Vava‘u, Ha‘apai, ‘Eua, Niuatoputapu mo Niuafu‘ou;<sup>6</sup>

“**ngaahi mo‘ua**” ‘oku kau heni ‘a e ngaahi mo‘ua mo e ngaahi fatongia ‘i ha Lao, tohi fakamo‘oni, felotoi, pe ha laiseni;

“**Minisita**” ‘oku ‘uhinga ki he Minisita ‘o e Pa‘anga, pe ko ha toe Minisita kuo fokotu‘u ‘e he Minisitā ke ne fakahoko ‘a e ngaahi fatongia ‘o e Minisita ‘i he Lao ni;<sup>7</sup>

“**ngaahi koloa ha mai**” ‘oku ‘uhinga ki he ngaahi felalanga‘aki faka‘uhila mo e ngaahi fitingi kotoa pe felave‘i mo ia (kau ai ‘a e ngaahi ma‘u ‘anga ‘uhila), ngaahi fale, ngaahi saliote misini, misini mamafa, me‘angaue mo e misini;<sup>8</sup>

“**pisinisi ‘a e pule‘anga**” ‘oku ‘uhinga ia ko ha kautaha na’e fokotu‘u ‘i he Lao ki he Ngaahi Kautaha 1995 ‘oku ma‘u ‘inasi kakato ‘i ai ‘a e Pule‘anga



pea na'e fokotu'u ko e pisinisi 'a e pule'anga 'i he Lao ki he Ngaahi Pisinisi 'a e Pule'anga 2002;<sup>9</sup>

“**ma'u'anga ivi fakafou**” ‘oku ‘uhinga ki ha fa'ahinga fōtunga ‘o e ivi ‘oku ‘ikai ke tupu mei he lolo, mei he lolo fonua pea tautautefito ‘a e ‘ikai ke kau ai ‘a e ngaahi koloa petoliume mo e ivi mei he ngaahi koloa malala;<sup>10</sup>

“**fo'u fakafoituitui**” ‘oku ‘uhinga ki he fo'u ‘o ha ma'u'anga ‘uhila ke feau ‘a e ngaahi fiema'u ‘a e fa'ahi ‘oku ne tokanga'i hono fo'u hokohoko; pea ko e “ko hono fo'u fakafoituitui” ‘oku na ‘uhinga pe ki he me'a tatau;

“**mahu'inga**” ‘oku ‘uhinga ki he ngaahi taumu'a ‘o e kupu 27 (1)(b) ko e totongi ‘e totongi ‘e he fa'ahi pule'i ‘uhila (concessionaire) ki he sino fakakautaha ki hono tufaki'e he fa'ahi pule'i ‘uhila (concessionaire) ki he sino fakakautaha ‘a e lahi ‘o e ‘uhila ‘oku fo'u ‘e he sino fakakautaha.

## KONGA II - KO E KOMISONI 'UHILA

### 3 Komisoni 'Uhila

- (1) ‘Oku fokotu'u heni ‘a e Komisoni 'Uhila.
- (2) Ko e Komisoni kuo pau ko ha sino fakakautaha ‘oku ma'u tukufakaholo pea ‘oku 'i ai mo 'ene sila fakangaue tu'uma'u.
- (3) Kuo pau 'e malava 'e he Komisoni 'o faka'ilo pea mo faka'iloa ia, pea 'i he'ene fakahoko hono ngaahi fatongia mo e ngaahi mafai 'i he Lao ni, 'e ngofua ke ne ma'u mai, puke, mo tuku atu ha kelekele mo ha koloa fakatautaha mo fakahoko mo fuesia 'a e ngaahi ngaue mo e ngaahi me'a kotoa pe 'e ngofua ke fakahoko mo fuesia 'e ha ngaahi sino fakakautaha.
- (4) Tukukehe ka fakaha mahino 'i he Lao ni, kuo pau ke ngaue tau'ataina 'a e Komisoni 'i he'ene fakahoko 'ene ngaahi ngaue fakalao mo e ngaahi fatongia 'i he Lao ni.

### 4 Ngaahi ngaue

Kuo pau ko e ngaahi ngaue 'eni 'a e Komisoni, ke —

- (a) fakahoko ha ngaahi ngaue fakahoko (enforcement) 'i he Lao ni;
- (b) fakahoko 'a e ngaahi ngaue kotoa pe 'oku tu'utu'uni 'e ha alepau felotoi;
- (c) fakahoko 'a e ngaahi ngaue kotoa pe 'oku fiema'u pe 'oku taau ki hono lesisita 'o e kau ngaue faka'uhila;
- (d) fakalakalaka mo fakahoko ha ngaahi tu'utu'uni 'oku fokotu'u ai 'a e ngaahi tu'unga ki he malu 'a e 'uhila;

- (e) fakalalakaka mo fakahoko 'a e ngaahi tu'utu'uni 'oku fokotu'u ai 'a e ngaahi mafai 'o ha fa'ahi pule'i 'uhila (concessionaire) ('o tanaki atu ki he ngaahi mafai 'oku ha 'i he aleapau felotoi) ki he taumu'a ke fakahoko ha fatongia 'i ha aleapau felotoi, pe ko e fakahoko ha ngaue 'o fakatatau ki ha aleapau felotoi;
- (f) fakalalakaka mo fakahoko ha ngaahi tu'utu'uni 'oku fokotu'u ai 'a e ngaahi fiema'u ki ha ngaue faka'uhila lahi, kau ai 'a e tauhi pe malu'i 'o e ngaahi keipolo 'i lalo tahi;
- (g) fakahoko 'a e ngaahi me'a kotoa pe 'oku fiema'u ki hono fakahoko 'ene ngaahi ngaue mo e fakahoko hono ngaahi mafai 'i he Lao ni pe ha me'a kehe 'oku totonu ke ne fakahoko 'i he, pe 'oku fiema'u 'e he, Lao ni.

## 5 Ngaahi mafai

- (1) Fakatatau ki he kupu si'i (2), kuo pau ke ma'u 'e he Komisoni 'a e ngaahi mafai ko 'eni, ke —
  - (a) fakahoko ha ngaue fakahoko (enforcement) ki ha maumau'i 'o ha aleapau felotoi pe ha ngofua;
  - (b) fakahoko 'ene ngaahi totonu 'i ha aleapau felotoi;
  - (c) fakahoko 'a e ngaahi me'a kotoa pe 'oku fiema'u ke fakahoko 'aki ha ngaahi tu'utu'uni 'i he Lao ni;
  - (d) fakahoko 'a e ngaahi me'a kotoa pe 'oku fiema'u ke fakahoko 'aki 'a e Lao ni; pea
  - (e) fakahoko 'a e ngaahi me'a kotoa pe 'oku totonu ke ne fakahoko 'i he Lao ni, 'i ha aleapau felotoi pea mo ha ngaahi tu'utu'uni 'e fa'u 'i he kupu 21.
- (2) Kuo pau 'e 'ikai ke ngaue'aki 'e he Komisoni ha mafai pe fakahoko ha faka'ilo kapau ko hono fakahoko 'o ia 'e fepaki mo e ngaahi tu'utu'uni 'o ha aleapau felotoi.

## 6 Memipa 'o e Komisoni

- (1) Kuo pau ke kau ki he Komisoni ha kau memipa 'e 'ikai to e si'i hifo 'i he 3 pea 'ikai laka hake 'i he 5.
- (2) Kuo pau ke fakanofu 'e he Kapineti 'a e kau memipa 'o e Komisoni 'i ha fokotu'u atu mei he Minisita.<sup>11</sup>
- (3) Kuo pau ke fokotu'u ha taha 'o e kau memipa ke Sea 'i he Komisoni.
- (4) Kuo pau 'e 'ikai fokotu'u ha taha ke memipa tukukehe, 'i he fakakaukau 'a e Minisita, ko e tokotaha ko ia 'oku fe'unga ke fokotu'u, 'o fakatatau ki he ngaahi ngaue mo e ngaahi mafai 'o e Komisoni, koe'uhi ko e 'ilo pe taukei 'a

e taha ko ia ki he ngaue'anga, komesiale, 'ekonomika, lao, tauhi tohi, pule'i ngaue fakapule'anga pe ngaahi me'a felave'i mo e konisiuma.

- (5) 'E ngofua ke fokotu'u 'a e kau memipa 'o e Komisoni ke ngaue fakataimi pe taimi kakato.
- (6) Kuo pau 'e 'ikai uestia 'a e mafai 'o e Komisoni 'i ha 'ata ha lakanga memipa, pe 'i ha fehalaaki hano fokotu'u 'o ha memipa.
- (7) Fakatatau ki he kupu 9, kuo pau ki he memipa kotoa pe 'o e Komisoni ke ne ma'u lakanga ki he vaha'a taimi 'o 'ikai to e lahi hake 'i he ta'u 'e tolu 'a ia kuo pau ke fakaha pau 'e he Kapineti 'i he tohi fakanofu 'o e memipa ko ia, ka 'e ngofua ke to e fakanofu mei he taimi ki he taimi.<sup>12</sup>

## 7 Vahenga

Kuo pau ke totongi ki he kau memipa 'o e Komisoni ha vahenga 'aki ha ngaahi totongi (fees), vahe, vahenga pe totongi (allowances) hange ko ia 'e fokotu'u mei he taimi ki he taimi, 'e he Minisita.<sup>13</sup>

## 8 Sea Le'ole'o

- (1) 'I he 'ikai lava 'a e Sea 'o sea koe'uhi ko e puke, mama'o, pe ko ha to e 'uhinga fe'unga pe lolotonga 'a e 'ata 'a e lakanga Sea, pe 'i ha pehe 'e he Sea 'oku 'ikai ke totonu ke ne fakamaau'i ha fa'ahinga me'a pau, kuo pau ki he kau memipa 'o e Komisoni, 'i ha tu'utu'uni 'i he fakataha, ke nau fokotu'u hanau tokotaha ke le'ole'o ma'ae Sea ki he vaha'a taimi pe taumu'a kuo fakaha 'i he fokotu'u.
- (2) Kuo pau ki ha memipa pe 'o e Komisoni kuo fokotu'u ke ne le'ole'o 'i he Sea, lolotonga 'a 'ene le'ole'o, ke lau ia ko e Sea, pea kuo pau ke ne ma'u mo ngaue'aki ngaahi mafai, ngaahi fatongia mo e ngaahi ngafa kotoa 'o e lakanga ko ia ki he vaha'a taimi pe taumu'a kuo fakaha 'i he fokotu'u.
- (3) Ko ha ngaue 'oku fakahoko 'e ha memipa 'oku le'ole'o 'i he Sea pea mo ha ngaue 'oku fakahoko 'e he Komisoni lolotonga 'a e le'ole'o 'a e memipa ko ia kuo pau 'e 'ikai ke fehu'ia 'i ha fa'ahinga fakatonutonu fakalao 'i he 'uhinga na'e 'ikai fakahoko 'a e fokotu'u pe kuo ngata 'a e fokotu'u ko ia.

## 9 Fakangata 'a e memipa

- (1) 'E toki ngofua pe ki he Minisita ke ne fakangata ha fokotu'u 'o ha memipa 'o e Komisoni ko e 'ikai malava ke ne fakahoko 'a e ngaahi fatongia 'o e lakanga, mo'ua hulu, ta'etokanga ki he fatongia, faihala, pe 'ikai ke faipau ki hono fakaha 'o ha ngaahi kaunga 'oku fiema'u 'i he Lao ni.
- (2) 'E ngofua ki ha memipa pe ke ne fakafisi mei hono lakanga 'i ha'ane fakaha 'i ha tohi ki he Minisita.

- (3) Neongo ha 'osi ha vaha'a taimi 'o e lakanga 'o ha memipa, pe kuo fakafisi ha memipa mei hono lakanga, kuo pau ke lau 'oku hoko atu pe 'a e tokotaha ko ia ko e memipa ki he taumu'a ki hono fakakakato hono fakapapau'i 'o ha me'a kuo 'oatu ki he tokotaha ko ia koe'uhi ko 'ene memipa, 'a ia na'e kamata kimu'a pea 'osi hono lakanga pe kimu'a pea hoko 'a e fakafisi 'o hange ko ia 'e hoko.

## 10 Fakaha 'o e ngaahi kaunga

- (1) 'Okapau 'oku kau atu 'a e Sea, pe 'amanaki ke kau atu, 'i hano fakakaukau'i pe fakapapau'i 'e he Komisoni ha fa'ahinga me'a 'oku felave'i mo e pe 'oku ne uesia ha pisinisi pe sino fakakautaha 'a ia 'oku 'i ai ha kaunga ki ai 'a e Sea, fakatatau ki he ngaahi tu'utu'uni ki he fakamaau totonu, 'oku ne fakata'e'aonga'i, pe 'e fakata'e'aonga'i ai 'a e Sea mei ha'ane kau atu ki hono fakakaukau'i pe fakapapau'i 'o e me'a ko ia —
- (a) kuo pau ki he Sea ke ne fakaha 'a 'ene kaunga ko ia ki he Minisita 'i ha tohi; pea
- (b) kuo pau 'e 'ikai hoko atu 'a e kau 'a e Sea pe te ne kau, 'i hono fakakaukau'i pe fakapapau'i 'o e me'a ko ia.
- (2) Kapau 'oku kau atu ha memipa 'o e Komisoni, pe 'oku 'amanaki ke kau atu, 'i hano fakakaukau'i pe fakapapau'i 'e he Komisoni 'o ha me'a 'oku fekau'aki pe 'oku ne uesia ha pisinisi pe sino fakakautaha 'a ia ko e memipa ko ia 'oku 'i ai ha'ane kaunga ki ai, fakatatau ki he ngaahi tu'utu'uni ki he fakamaau totonu, 'oku ne fakata'e'aonga'i pe 'e fakata'e'aonga'i, 'a e memipa mei ha'ane kau atu ki hono fakakaukau'i pe fakapapau'i 'o e me'a ko ia —
- (a) kuo pau ki he memipa ke ne fakaha 'a e kaunga ko ia ki he Sea; pea
- (b) kuo pau 'e 'ikai hoko atu 'a e kau atu 'a e memipa pe te ne kau atu ki hono fakakaukau'i pe fakapapau'i 'o e me'a ko ia.

## 11 Ngaahi Fakataha

- (1) Fakatatau ki he kupu ni, kuo pau ke ui 'e he Sea ha ngaahi fakataha 'a e Komisoni 'a ia 'e pehee 'e he Sea 'oku fiema'u ki hono fakahoko lelei 'o e ngaahi mafai 'o e Komisoni 'i he Lao ni.
- (2) Kuo pau ke fakahoko 'a e ngaahi fakataha 'a e Komisoni 'i he ngaahi feitu'u, ngaahi 'aho mo e ngaahi taimi, pea 'i ha ngaahi founga, 'e tu'utu'uni 'e he Sea.
- (3) Ko ha fakataha 'a e Komisoni 'e ngofua ke fakahoko ia 'aki ha —
- (a) kuo lamu 'o e kau memipa kuo fakatahataha 'i he feitu'u, 'aho mo e taimi kuo fokotu'u ki he fakataha ko ia; pe

- (b) founga fetu'utaki lea, pe ko e lea mo e 'ata, 'a ia 'e malava 'a e kuolamu 'o e kau memipa 'o fanongo faka'angataha ki ai lolotonga 'a e fakataha.
- (4) Kuo pau ki he Sea ke ne sea 'i he fakataha kotoa pe 'a e Komisoni, tukukehe 'oka mama' o mei he fakataha.
- (5) Kuo pau ki he kuolamu 'o ha fa'ahinga fakataha pe 'a e Komisoni ke memipa 'e 3. Kapau 'e 'ikai ma'u 'a e kuolamu 'i loto 'i he miniti 'e 30 mei he taimi kuo fokotu'u ki he fakataha ko ia ai —
- (a) 'oku toloi 'a e fakataha ki he 'aho ngaue hoko 'i he feitu'u mo e taimi tatau;
- (b) 'i ha to e ui ha fakataha pehe 'a e Komisoni kuo pau ko e kuolamu ko ha memipa pe 'e toko 2; pea
- (c) kapau 'oku 'ikai ke ma'u 'a e kuolamu 'i loto 'i he miniti 'e 30 mei he taimi kuo fokotu'u ki he to e fakataha ko ia, 'oku matuku leva 'a e fakataha.
- (6) Kuo pau ki he ngaahi fehu'i kotoa pe na'e 'ohake 'i ha fakataha 'a e Komisoni ke fakapapau'i 'aki 'a e paloti 'a e tokolahi 'a e kau memipa 'oku nau 'i ai pea nau paloti.
- (7) Kuo pau ki he Sea ke 'i ai ha'ane paloti fakapapau'i, pea 'i he taimi 'oku tatau ai 'a e paloti, kuo pau ke 'i ai ha'ane paloti aofangatuku.
- (8) Fakatatau ki he ngaahi tu'utu'uni 'o e Lao ni, 'e ngofua ki he Sea ke ne 'oatu ha ngaahi fakahinohino fekau'aki mo e founga ke muimui ki ai 'i ha pe felave'i mo ha fakataha pe 'a e Komisoni.

## 12 Ngaahi tu'utu'uni

Ko ha tu'utu'uni 'i ha tohi kuo fakamo'oni'i hingoa pe tali 'i ha tohi, 'e he kau memipa kotoa 'o e Komisoni 'e fe'unga ke hoko ko ha kuolamu kuo pau ke 'aonga fakalao pea ala ngaue'aki 'o hange pe na'e fakahoko 'i ha fakataha 'a e Komisoni na'e ui pea fakahoko 'e he kau memipa ko ia.

## 13 Kau Ngaue

- (1) 'E ngofua ki he Komisoni mei he taimi ki he taimi ke ne fokotu'u ha kau ngaue 'o hange koia 'oku nau pehe 'oku fiema'u ki hono fakahoko lelei mo hono ngaue'aki 'a e ngaahi fatongia moe ngaahi mafai, pea, fakatatau ki he tu'utu'uni si'i (2), 'e ngofua 'i ha taimi pe ke ne fakamaloloo'i ha taha ngaue mei hono lakanga pe mei he ngaue.
- (2) Kuo pau ki he kau ngaue kuo fokotu'u 'i he tu'utu'uni si'i (1) ke fakangaue'i ki he ngaahi tu'unga mo e ngaahi tu'utu'uni 'o e ngaue pea kuo pau ke totongi kiate kinautolu 'a e vahe mo e ngaahi totongi (allowances) 'o hange ko ia 'e fakapapau'i 'e he Komisoni mei he taimi ki he taimi.

## 14 Ngaahi 'akauni pangike

- (1) Kuo pau ke fakaava 'e he Komisoni 'i ha pangike pe ngaahi pangike ha ngaahi 'akauni ko ia 'oku fiema'u ki hono ngaue'aki hono ngaahi fatongia mo e ngaahi mafai.
- (2) Ko e pa'anga kotoa pe 'oku ma'u 'e he Komisoni, pe 'e ha 'ofisa pe taha ngaue 'o e Komisoni ma'ae Komisoni, kuo pau, 'i he faingamalie vave taha pe hili hono ma'u, ke fakahu ia ki he 'akauni pangike 'a e Komisoni 'o hange ko ia 'e tu'utu'uni 'e he Komisoni mei he taimi ki he taimi.
- (3) Kuo pau ke tomu'a fakamafai 'e ha tu'utu'uni 'a e Komisoni 'a hono toho pe totongi 'o ha pa'anga mei ha 'akauni pehe, pe kuo pau ke fakahu atu ki he Komisoni ke ne fakapapau'i 'i he'ene fuofua fakataha angamaheni hili 'a e 'aho na'e totongi ai.
- (4) Kuo pau ko e toho mo fakahu 'o e pa'anga mei he 'akauni ko ia ke 'i he sieke 'oku fakamo'oni hingoa ki ai 'a e tokotaha ko ia pe ni'ihii kuo fakamafai 'e he Komisoni mei he taimi ki he taimi.

## 15 Ngaahi fakamatala faka'akauni mo e 'atita

- (1) Kuo pau ke tauhi kakato mo tonu 'e he Komisoni 'a e ngaahi fakamatala faka'akauni 'a e kotoa 'a e ngaahi fehu'aki fakapa'anga, koloa, ngaahi mo'ua mo e ngaahi sino'i pa'anga.
- (2) Kuo pau ke ngata 'a e ta'u fakapa'anga 'a e Komisoni 'i he 'aho 30 'o Sune.
- (3) Kuo pau ii he hili 'a e ta'u fakapa'anga takitaha, ke teuteu'i 'e he Komisoni ha fakamatala pa'anga hu mai mo e fakamole 'o fakaha ai 'a e ngaahi fehu'aki fakapa'anga ki he ta'u ko ia, fakataha mo ha tohi fakapalanisi 'i he 'aho faka'osi 'o e ta'u fakapa'anga.
- (4) Kuo pau ki he Komisoni, 'o 'ikai tomui ange 'i he mahina 'e 4 hili 'a e 'osi 'a e ta'u fakapa'anga, ke ne 'oatu 'a e fakamatala pa'anga hu mai mo e fakamole mo e tohi fakapalanisi ki he 'Ofisi 'a e 'Atita ke 'atita'i.
- (5) Kuo pau ke fakahu atu 'e he Komisoni, 'o 'ikai tomui ange 'i he mahina 'e 6 hili 'a e 'osi 'a e ta'u fakapa'anga, ha tatau 'o e fakamatala faka'akauni 'a e Komisoni kuo 'atita'i, fakataha mo e lipooti ki ai 'a e 'Ofisi 'Atita, ki he Fale Alea.
- (6) 'E ngofua ke fakataha'i 'e he Komisoni ha tatau 'o e ngaahi 'akauni kuo 'atita'i 'a e Komisoni, fakataha mo e lipooti 'a e 'Ofisi 'Atita ki ai, 'i he lipooti fakata'u 'a e Komisoni kuo teuteu'i 'i he kupu 16.

## 16 Lipooti Fakata'u

- (1) Kuo pau ki he Komisoni, 'o 'ikai tomui ange 'i he mahina 'e 6 mei he 'osi 'a e ta'u fakapa'anga takitaha, ke ne fakahu atu ki he Minisita ha lipooti 'o 'enau fakahoko ngaue lolotonga 'a e ta'u ko ia.

- (2) Kuo pau ke fakahu atu ha tatau 'o e Lipooti ki he Fale Alea.

### 17 Ngaahi totongi fakahoko ngaue mo e ngaahi totongi hilifaki kehe

- (1) Kuo pau ke totongi 'e he fa'ahi pule'i 'uhila (concessionaire) kotoa pe ki he Komisoni ha ngaahi totongi lesisita kuo hilifaki 'i ha, pea fakatatau ki he, ngaahi tu'utu'uni 'o e aleapau felotoi.
- (2) Ka 'ikai ke totongi 'e he fa'ahi pule'i 'uhila (concessionaire) 'a e ngaahi totongi fakahoko ngaue 'o fakatatau ki he aleapau felotoi kuo pau ke ala 'eke'i 'i ha fakamaau'anga ko ha mo'ua 'oku totonu ke totongi ki he Komisoni.
- (3) Kuo pau 'e ala 'eke'i ha totongi (fee), totongi (charge) pe ha totongi hilifaki 'oku te'eki ke totongi, 'i ha fakamaau'anga 'a ia ko ha mo'ua ia ki he Komisoni.

### 18 Hiki 'o e ngaahi koloa

- (1) 'I he kamata'anga 'o e Lao ni kae fakatatau ki he kupu si'i (2) mo e (4), kuo pau ke hiki 'a e koloa kotoa pe 'a e Poate ki he Komisoni.
- (2) Neongo 'a e kupu si'i (1), 'e ngofua ki he Komisoni, 'i ha fanongonongo tohi ki he Minisita 'o 'ikai tomui ange 'i he 'aho 'e 28 hili 'a e 'aho 'e kamata ngaue'aki ai 'a e Lao ni, ke ne faka'ata'ata ia mei ha kŌloa 'a e Poate (pe ha kalasi 'o ia) kuo hiki ki he Komisoni 'i he kupu si'i (1) pea —
- (a) ko e hiki 'o e koloa 'a e Poate 'i he kupusi'i (1) 'a ia kuo faka'ata'ataa mei ai kuo pau 'e ta'e'aonga ia; pea
- (b) ko e koloa 'a e Poate 'a ia kuo faka'ata'ata pehe mei ai kuo pau 'e lau kuo 'ikai pe ke hiki ia mei he Poate ki he Komisoni.
- (3) Neongo 'a e kupu si'i (1), ka 'i ai ha koloa 'a e Poate ko ha pa'anga (kau ai ha ngaahi pa'anga talifaki 'a e Poate) kuo pau ke hiki ia ki he Pule'anga.
- (4) Ko e ngaahi tu'utu'uni 'o e kupu si'i (1) he 'ikai ke ngaue ia ki ha fa'ahinga lisi 'o ha kekelele 'a ia 'oku hoko 'a e Poate ko e lesi pea ko e lisi koia 'oku felave'i ia mo e kekelele na'e ngaue'aki 'e he taha pule'i koloa 'a ia 'e taumu'a 'a e taha pule koloa ke hiki 'a 'ene totonu felave'i moe kekelele koia ki he pisinisi 'a e pule'anga 'o fakatatau ki he kupu 26.
- (5) Kuo pau ke ngaue'aki 'a e ngaahi tu'utu'uni 'o e Tepile Ua mo ha ngaahi tu'utu'uni 'e fa'u 'i he kupu 21 ki ha koloa 'a e Poate kuo hiki 'i he kupu si'i (1) 'a ia kuo 'ikai ke faka'ata'ata 'o fakatatau ki he kupu si'i (2).

## KONGA III - NGAahi FELOTOI FAKA'UHILA MO E NGAahi NGOFUA

### 19 Tapui hono fo'u pe fakatau atu 'o e 'uhila

- (1) Fakatatau ki he kupu si'i (2), 'e 'ikai ngofua ki ha taha ke ne fo'u, tuku atu pe tufaki 'a e 'uhila tukukehe ka 'oku fakamafai, pea fakatatau ki he ngaahi tu'utu'uni 'o ha aleapau feloti na'e fakahoko 'i he malumalu 'o e kupu 20 —
  - (a) aleapau feloti kuo fakahoko 'i he kupu 20; pe
  - (b) ngofua kuo tuku atu 'i he kupu 22.
- (2) Ko e Konga III ko 'eni pea, tautefito kae 'ikai fakangatangata, ki he fakatapu 'i he kupu si'i (1), kuo pau 'e 'ikai ngaue'aki ia ki he —
  - (a) ma'u'anga 'uhila talifaki;
  - (b) fo'u 'uhila fakafo'ituitui; pe
  - (c) ko hano fo'u, tufaki pe 'oatu 'o e 'uhila ki he taumu'a ke 'oatu 'a e 'uhila ki ha fa'ahi pule'i 'uhila (concessionaire).<sup>14</sup>

### 20 Ngaahi aleapau felotoi

- (1) 'E ngofua ke kau 'a e Komisoni 'i ha aleapau felotoi ke fakangofua ha fa'ahi pule'i 'uhila (concessionaire) ke ne fo'u, tuku atu mo tufaki 'a e 'uhila.
- (2) 'O 'ikai fakangatangata 'a e kupu si'i (1), 'e ngofua ki he Minisita, ma'ae Pule'anga, ke ne kau ki ha aleapau felotoi 'i he kupu si'i (1) pe (3) 'oku ne 'oange ha ngaahi mafai ki he pe hilifaki ha ngaahi fatongia (obligations) ki he Pule'anga.
- (3) Neongo 'a e kupu si'i (1), 'e ngofua ki he Minisita, hili 'a e 'aho 'e kamata ngaue'aki ai 'a e Lao ni, ke ne tu'utu'uni ki he Komisoni ke kau ki ha aleapau felotoi ki hono tufaki 'o e 'uhila 'i Tongatapu, Vava'u, Ha'apai mo 'Eua. Kapau 'e 'oatu ha tu'utu'uni pehe —
  - (a) kuo pau ke fakamahino'i 'i he tu'utu'uni 'a e ngaahi tu'unga 'o e aleapau felotoi;
  - (b) kuo pau ke fokotu'u atu 'e he Komisoni ki he fa'ahi pule'i 'uhila (concessionaire) 'oku fakamahino'i 'i he tu'utu'uni 'a e totonu kenau kau ki he aleapau felotoi 'o fakatatau ki he ngaahi tu'unga 'oku fakamahino 'i he tu'utu'uni ko ia;
  - (c) kuo pau ke fokotu'u atu 'e he Komisoni ki he fa'ahi pule'i 'uhila (concessionaire) 'oku fakamahino'i 'i he tu'utu'uni 'a e fokotu'u 'i he kupu si'i (3)(b), ke ne kau ki he aleapau felotoi 'o fakatatau ki he ngaahi tu'unga 'oku fakamahino 'i he tu'utu'uni; pea



- (d) ko e aleapau felotoi kuo fakahoko 'o fakatatau ki he tu'utu'uni 'oku ne ha'ihai 'e ia 'a e Komisoni, pea kuo pau 'e ngaue'aki ia 'o hange pe ko ha aleapau na'e kau ki ai 'a e Komisoni tau'ataina pea 'ikai kouna'i.
- (4) 'E toki fakahoko pe 'e he Minisita 'a e mafai 'i he kupu 20(3) 'o felave'i ki he 'uluaki aleapau felotoi na'e fakahoko hili 'a e 'aho kamata'anga 'o e Lao ni.
- (5) Kuo pau ke fakatatau ha aleapau felotoi kuo fakahoko 'i he kupu si'i (1) pe (3) ki he ngaahi fiema'u 'a e Tepile 'Uluaki.
- (6) Tukukehe 'o ka felave'i mo e ma'u'anga 'uhila talifaki, mo e fo'u fakafu'ituitui, 'e ngofua ke foaki 'e he aleapau felotoi ki ha fa'ahi pule'i 'uhila (concessionaire) 'a e ngaahi totonu ta'efakangatangata ke fo'u 'a e 'uhila, tuku atu 'a e 'uhila pe tufaki 'a e 'uhila, pe ko ha fakataha'i 'a e me'a 'e tolu ko ia.
- (7) Ko ha ngaahi tautea 'oku tu'utu'uni 'i ha aleapau felotoi 'e fakahoko ia 'o fakatatau ki he ngaahi tu'unga 'o e aleapau felotoi.
- (8) Ko e aleapau felotoi kotoa pe kuo pau ke faka'ata ia 'e he Komisoni ki he kakai kotoa 'i ha founa kuo tu'utu'uni 'i he Ngaahi Tu'utu'uni.

## KONGA IV - NGAahi TU'UTU'UNI

### 21 Ngaahi Tu'utu'uni

- (1) Fakatatau ki he kupu si'i (2), 'e ngofua ki he Minisita, 'i he loto ki ai 'a e Kapineti, ke ne fa'u ha ngaahi tu'utu'uni ki he —
- (a) laiseni 'o e kau ngaue faka'uhila, kau ai hono fokotu'u 'o e ngaahi hia mo e ngaahi tautea;
- (b) malu 'a e 'uhila, kau ai mo e ma'u'anga 'uhila talifaki mo e ma'u'anga 'uhila fakafu'ituitui, mo hono fokotu'u 'o e ngaahi hia mo e ngaahi tautea;
- (c) ngaahi mafai 'o e Komisoni, kau ai 'a e ngaahi taumu'a ki he fakahoko 'o ha ni'ihii 'o e ngaahi ngaue 'a e Komisoni;
- (d) ngaahi mafai mo e ngaahi totonu 'a e fa'ahi pule'i 'uhila (concessionaire), kau ai 'a e fokotu'u ha ngaahi hala (easement) mo e ngaahi totonu 'a e fa'ahi pule'i 'uhila (concessionaire) ke hu ki ha 'api 'i he taumu'a ke fakahoko ha fatongia 'o fakatatau ki ha aleapau felotoi pe ko e ngaahi tu'utu'uni, pe ko e fakahoko ha ngaue 'o fakatatau ki ha aleapau felotoi pe ko ha ngaahi tu'utu'uni ki ha, pea mo ha totonu, mo e founa ki hono fakapapau'i , 'o ha totongi huhu'i 'e ala totongi ki ha taha 'o fekau'aki mo e hala pe ko e ngaahi totonu ke hu 'a e fa'ahi pule'i 'uhila (concessionaire) ki ha 'api;

- (e) ngaahi fiema'u ki ha ngaue faka'uhila lalahi, kau ai 'a e tauhi pe malu'i 'o e ngaahi keipolo 'i lalo tahi, ka kuo pau 'e 'ikai ke fepaki ha ngaue faka'uhila pehe mo ha aleapau felotoi;
- (f) ngaahi totongi (fees), ngaahi totongi (charges) pe ngaahi totongi hilifaki 'oku totonu ke totongi 'e ha taha (kehe mei he fa'ahi aleapau felotoi) ki he Komisoni 'a ia 'oku ne fakaha mai 'a e fakamole totonu pe fakafuofua ki hono fakahoko pe ngaue'aki 'e he Komisoni ha ni'ihi 'o e ngaahi ngaue, ngaahi mafai pe ngaahi fatongia 'o e Komisoni 'o fakatatau ki he Lao ni pe ha ngaahi tu'utu'uni 'e fa'u 'i he Lao ni 'a ia 'oku 'ikai ke kaunga ki hono fakahoko 'e he Komisoni 'ene ngaahi ngaue, ngaahi mafai mo hono ngaahi fatongia 'i ha aleapau felotoi;
- (g) ngaahi totongi hilifaki 'oku totonu ke totongi 'e ha taha (kehe mei he fa'ahi aleapau felotoi) ki he Komisoni 'a ia 'oku ne fakaha mai 'a e ngaahi fakamole totonu pe fakafuofua ki hono fakahoko pe ngaue'aki 'e he Komisoni ha ni'ihi 'o e ngaahi ngaue, ngaahi mafia pe ngaahi fatongia 'o e Komisoni 'o fakatatau ki ha aleapau felotoi pea, 'o 'ikai fakasi'isi'i heni 'a e ngaahi tu'utu'uni kimu'a —
- (i) ke ne fakamafai'i mo fekau'i ha fa'ahi aleapau felotoi ke ne tanaki ma'ae Komisoni ha ngaahi totongi hilifaki pehee;
- (ii) ke ne tu'utu'uni ki he founa ke fika'i, tanaki pea ke totongi 'aki 'a e ngaahi totongi hilifaki pehe ki he Komisoni; pea
- (iii) kuo pau, kapau 'oku fakamafai mo fekau'i 'e he ngaahi tu'utu'uni ko ia 'a e fa'ahi aleapau felotoi ke ne tanaki 'a e ngaahi totongi hilifaki pehe ma'ae Komisoni —
- A ke ne fekau 'a e fa'ahi aleapau feloloti ke ne fakaha fakaikiiki 'a e ngaahi totongi hilifaki ko ia (kau ai 'a hono lahi mo ha fakamatala 'oku pehee ke totongi ia ki he Komisoni) 'i ha 'inivoisi mei he fa'ahi aleapau felotoi ki ha taha pe 'oku ne ala totongi 'a e ngaahi totongi hilifaki ko ia ke mahino 'oku fakapotopoto ke fakahoko 'e he fa'ahi aleapau felotoi 'o fakahoko 'eni 'o fakakaukau'i foki 'a e ivi ngaue 'a e sisitemi faka'inivoisi 'a e fa'ahi aleapau felotoi; pea
- B ke 'oua 'e fakamo'ua'i 'a e fa'ahi aleapau felotoi kapau 'oku 'ikai totongi 'a e ngaahi totongi hilifaki pehe 'e ha taha 'oku ne ala totongi 'a e ngaahi totongi hilifaki ko ia.
- (h) founa 'e fakahoko ai ki he kakai 'a e aleapau felotoi kotoa pe 'o fakatatau ki he kupu 20(8);
- (i) hiki 'o e ngaahi koloa 'a e Poate ki he Komisoni 'o fakatatau ki he kupu 18;
- (j) hiki 'a e koloa 'o e pisinisi 'uhila 'a e taha pule'i koloa pe ko e koloa 'a e Poate 'o fakatatau ki he kupu 26; pe

- (k) ko e poini fakangatangata 'i he vaha'a 'o e ngaahi felalanga'aki faka'uhila 'a e fa'ahi pule'i 'uhila (concessionaire) mo e ngaahi ngaue faka'uhila, fittingi mo e ngaahi ngaue faka'uhila kehe 'a ia 'oku tokanga'i 'e he taha fakatau 'uhila mei ha fa'ahi pule'i 'uhila (concessionaire);
- (l) ko ha fiema'u 'a ha taha ke hoko atu, pe taumu'a ke hoko atu 'a e ma'u'anga 'uhila talifaki pe ma'u'anga 'uhila fakafo'ituitui kene 'oange ki he Komisona, 'i ha taimi 'oku fiema'u 'e he Komisona, ha fakamatala felave'i mo e founga 'o e fo'u, ngaue'aki mo e lahi 'o e 'uhila 'oku fo'u, pe ngaahi fakamatala kehe felave'i mo e ma'u'anga 'uhila talifaki pe ma'u'anga 'uhila fakafo'ituitui 'i he fiema'u fakapopototo 'a e Komisona;
- (m) ko e totonu 'o e Komisona, pe ko kinautolu 'oku fili kenau hu ki he ngaahi feitu'u 'o ha taha 'oku hoko atu, pe taumu'a ke hoko atu ha ma'u'anga 'uhila talifaki pe ma'u'anga 'uhila fakafo'ituitui, 'aki 'a e 'uhinga ko hono sivi pe 'oku muimui 'a e tokotaha ni ki he Lao ni mo e ngaahi tu'utu'uni 'oku fa'u 'i he malumalu 'o e Lao ni.
- (2) Kuo pau 'e 'ikai fa'u 'e he Minisita ha tu'utu'uni 'e fepaki mo e ngaahi tu'unga 'o ha aleapau felotoi.

## 22 Hoko atu 'a e ngaahi totonu lolotonga

Neongo ha tu'utu'uni kehe 'a e Lao ni mo e fakapekia 'o e Lao ki he Komiti 'Uhila 'a Tonga kae fakatatau ki ha ngaahi tu'utu'uni 'e fa'u 'i he kupu 21 'o e Lao ni —

- (a) ko ha ngaahi hala (easements) pe ha ngaahi totonu ke hu ki ha 'api 'oku lolotonga mo'ui 'i he Lao ki he Komiti 'Uhila 'a Tonga kimu'a 'i he 'aho kamata 'o e Lao ni;
- (b) ko ha ngaahi taneli kuo langa 'i he, pe ngaahi fakatafenga vai (aqueducts) pe ngaahi tafe'anga vai (flumes) na'e langa 'i ha funga kekekele 'o fakatatau ki he Lao ki he Komiti 'Uhila 'a Tonga kimu'a 'i he 'aho kamata 'o e Lao ni;
- (c) ko ha ngaahi pou kuo fokotu'u 'i ha, mo ha ngaahi uaea kuo taki 'i 'olunga, 'i ha kekekele 'o fakatatau ki he Lao ki he Komiti 'Uhila 'a Tonga kimu'a 'i he 'aho kamata 'o e Lao ni;
- (d) ko ha misini mo e ngaahi naunau kuo ngaue'aki ki hono langa pe monomono 'o ha ngaahi ngaue faka'uhila pehe 'a ia 'oku tauhi 'i ha kekekele 'o fakatatau ki he Lao ki he Komiti 'Uhila 'o Tonga kimu'a 'i he 'aho kamata 'o e Lao ni, kuo pau 'e lau kuo fakamafai'i ia ki he ngaahi taumu'a 'o e, pea ki he lahi 'e fiema'u 'e he Lao ni, pea kuo pau ki he fa'ahi pule'i 'uhila (concessionaire) ke ne hoko atu mo ma'u 'a e ngaahi totonu ke hu mo e ngaahi hala (easement) ko ia, ke ne ma'u 'a e totonu ke ne langa pe fokotu'u 'a e ngaahi ngaue faka'uhila pea ke tauhi 'a e misini mo e ngaahi naunau ko ia 'o hange pe na'e foaki,

langa, fokotu'u pe tauhi ia 'o fakatatau ki he ngaahi tu'utu'uni 'oku fa'u 'i he kupu 25 'o e Lao ni.

## KONGA V - NGAahi HIA

### 23 Ngaahi hia

- (1) Ka 'i ai ha taha 'oku ne maumau'i 'a e kupu 19 'o e Lao ni 'oku ne fakahoko ha hia pea kuo pau 'e ala mo'ua 'i ha'ane halaia —
  - (a) kapau ko ha taha 'o 'ikai ko ha sino fakakautaha, ki ha mo'ua pa'anga ki he hia taki taha 'o laka hake 'i he \$1,000.
  - (b) kapau ko ha sino fakakautaha, ki ha mo'ua pa'anga 'o 'ikai lake 'i he liunga tolu 'o e mahu'inga 'o e 'uhila kuo fo'u 'o maumau ai 'a ekupu 19 (ke fakafuofua'i fakapotopoto 'a e lahi 'o e 'uhila kuo fo'u ko ia 'e he Komisoni).
- (2) Ko ha fakamatala ki ha hia 'i he kupu ni 'e ngofua ke fakahu atu ia 'i ha taimi pe 'i loto 'i he ta'u 'e ua mei he taimi na'e 'ohake ai 'a e kaveinga fekau'aki mo e fakamatala ko ia.
- (3) Kapau 'e 'ilo 'e he Komisoni ('o tatau ai pe pe mei ha fakaha mei ha fa'ahi pule'i 'uhila (concessionaire) pe ha me'a kehe) 'oku 'i ai ha ngaahi tu'unga fakapotopoto ke mahalo'i kuo fakahoko 'e ha taha ha hia 'i he kupu si'i (1), ko ia ai —
  - (a) kuo pau ke fakatotolo'i vave 'e he Komisoni 'a e hia 'oku lau; pea
  - (b) kapau 'oku fiemalie 'a e Komisoni 'i ha ngaahi tu'unga fakapotopoto 'oku 'i ai 'a e tu'unga ke hopo'i, kuo pau ke kamata vave 'e he Komisoni 'a e faka'ilo 'o hange ko ia 'oku taau ke ta'ofi 'a e hokohoko atu 'a e maumau lao 'i he kupu 19.
- (4) 'O 'ikai fakangatangata 'a e ngaahi totonu mo e ngaahi fatongia 'o e Komisoni 'i he kupu 23 kapau —
  - (a) 'oku 'i ai ha ngaahi 'uhinga fakapotopoto ke mahalo'i ai 'e he fa'ahi pule'i 'uhila (concessionaire) kuo fakahoko 'e ha taha ha hia 'i he kupu si'i (1); pea
  - (b) 'oku uesia lahi 'a e fa'ahi pule'i 'uhila (concessionaire) 'e he maumau'i 'a e kupu 19 'e he taha kuo mahalo'i ko ia, kuo pau 'e 'i ai 'a e totonu 'a e fa'ahi pule'i 'uhila (concessionaire) ke ne kole ki ha tu'utu'uni fakamaau'anga ke ta'ofi 'a e hokohoko atu 'a e maumau'i 'o e kupu 19 'a ia 'oku mahalo'i.

## KONGA VI - MALU 'A E TUFAKI

### 24 Malu 'o e tufaki

- (1) Ko e ngaahi koloa ha mai 'a ha fa'ahi pule'i 'uhila (concessionaire) 'a ia 'oku ngaue'aki ki hono fo'u pe tufaki'o e 'uhila 'e 'ikai ngofua ke 'ave ia mei he Pule'anga ni 'o 'ikai ha fakangofua mei he Minisita kapau ko hono 'ave ko ia, 'o tatau ai pe pe fakafo'ituitui pe fakataha'i mo ha ngaahi 'ave kehe, 'e tupu ai ha 'ikai to e malava 'a e fa'ahi pule'i 'uhila (concessionaire) ke fakakakato ha ngaahi fatongia fakasevesi 'o fakatatau ki ha aleapau felotoi.
- (2) Fakatatau ki he kupusi'i (3), ko e ngaahi koloa ha mai 'oku ma'u 'e ha taha 'oku 'ikai ko ha fa'ahi pule'i 'uhila (concessionaire) 'a ia 'oku ngaue'aki ia ki hono fo'u pe tufaki 'o e 'uhila 'e malava ke fakamavahe atu mei he Fonua ni ta'e 'i ai ha ngofua mei he Minisita tukukehe ka ko e fakamavahe'i ko ia 'e fu'u uesia kovi ia ki he malu hono tufaki ki ha 'otu motu.<sup>15</sup>
- (3) Ko e ngaahi koloa ha mai ko ia 'a e Meridian Energy Limited pe ko ha kautaha fekau'aki (he ko e lea ko ia 'oku faka'uhinga'i 'i he Lao ki he Ngaahi Kautaha 1993 (Nu'usila), ka 'oku kau ai ha sino'i kautaha 'o ha fa'ahinga mafai) 'o e Meridian Energy Limited 'a ia 'oku ngaue'aki ke fo'u pe 'oatu 'a e 'uhila 'e malava ke to'o mei he Fonua ni ta'e 'i ai ha ngofua mei he Minisita tukukehe kapau ko e ngaahi koloa ko ia 'oku ne fo'u ha peseti 'e 10 pe lahi ange 'o e fakakatoa 'o e 'uhila kuo fo'u 'i ha 'otu motu 'i he ta'u fakamahina fakamuimui taha.<sup>16</sup>
- (4) Ko hono ma'u 'o e ngaahi koloa ha mai 'oku ma'u 'e he fa'ahi pule'i 'uhila (concessionaire) 'a ia 'oku ngaue'aki ki hono fo'u pe tufaki 'o e 'uhila 'i he Pule'anga ni 'e 'ikai ngofua ke hiki tukukehe kapau<sup>17</sup> —
  - (a) ko e taha 'oku hiki ki ai ko e fa'ahi, pe ko e ngaahi kautaha ko e fa'ahi ki ha aleapau felotoi kuo fakahoko 'o fakatatau ki he Lao ni;
  - (b) ko e taha 'oku hiki ki ai ko e Pule'anga pe ko ha nomini 'o e Pule'anga; pe
  - (c) ko e koloa pe ngaahi koloa pau 'oku hiki ko ia 'oku 'ikai ke mahu'inga ia ki he hokohoko pe ko e malu 'a e tufaki 'o e 'uhila 'i he Pule'anga ni.<sup>18</sup>

## KONGA VII - NGAahi ME'A FEKAU'AKI MO E LILIU

### 25 'Uhinga'i Lea

'I he Konga VII ko eni, "taha pule'i koloa" 'oku 'uhinga ki he Shoreline Property Limited mo hono ngaahi va'a.

**26 Totonu 'i he ngaahi koloa fakapisinisi 'uhila**

- (1) Kapau 'e tali 'i ha fa'ahinga taimi pe 'e ha pisinisi 'a e pule'anga ha hiki 'o e pisinisi 'uhila 'a ia na'e fakalele 'e he taha pule'i koloa mei he taha pule'i koloa, ko ia ai fakatatau ki he ngaahi tu'unga 'o e hiki, kuo pau ke ma'u 'e he pisinisi 'a e pule'anga 'a e totonu ki he ngaahi koloa 'o e pisinisi 'uhila 'a e pule'i koloa pea ko e totonu 'a e ngaahi pisinisi 'a e pule'anga ki he ngaahi koloa koia he 'ikai ke to e fakakikihi'i.
- (2) Kapau 'e tali 'i ha fa'ahinga taimi pe 'e ha pisinisi 'a e pule'anga 'a hono hiki 'o ha taha 'o e ngaahi koloa 'a e Poate 'a ia ko ha lisi 'o ha kekelele ki he poate pea 'oku taumu'a ke hiki ki ha pisinisi 'a e pule'anga 'o fakatatau mo e ngaahi tu'utu'uni 'o ha alepau 'i he vaha'a 'o e pisinisi 'a e pule'anga mo e taha pule'i koloa pea fakatatau ki he tu'utu'uni 'o e hiki, kuo pau ki he pisinisi 'a e pule'anga ke fakafoki mai 'a e koloa koia 'o fakatatau ki he ngaahi tu'utu'uni 'o e Lao ni.
- (3) Kuo pau ke ngaue'aki 'a e Tepile Ua mo ha ngaahi tu'utu'uni 'e fa'u 'i he kupu 21 ki ha hiki 'i he kupu si'i (1) pe ko e kupusi'i (2).

**27 Mafai 'o e Pule'anga ke kau 'i ha ngaahi fokotu'utu'u mo ma'u 'a e ngaahi mo'ua mo e ngaahi ngafa**

- (1) 'E ngofua ki he Pule'anga, 'i he taumu'a ke fakahoko ha taha pe fakatoloua 'o e ongo me'a ni —
  - (a) hiki 'a e pisinisi 'uhila 'oku fakalele 'e he taha pule'i koloa mei he taha pule'i koloa ki he pisinisi 'a e pule'anga;
  - (b) kau 'a e Minisita, ma'ae Pule'anga, ki he, pe 'i hono fakahoko, ha alepau felotoi 'o fakangofua ai 'a e fa'ahi pule'i 'uhila (concessionaire) ke fo'u, tuku atu mo tufaki 'a e 'uhila, ke ne kau ki ha ngaahi fokotu'utu'u pehe pea fakahoko mo ha ngaahi totongi pehe ke ne ma'u ha ngaahi mo'ua mo ha ngaahi fakapapau pehe 'a ia 'e pehe 'e he Pule'anga 'oku fiema'u pe 'oku fe'unga ki he ngaahi taumu'a 'o e fakahoko 'a e ngaahi me'a 'oku lau ki ai 'i 'olunga.
- (2) Fakatatau ki he kupu si'i (3) 'ata'ata pe, kapau (kapau 'e 'i ai) ha fa'ahinga fokotu'utu'u 'e fakahoko, pe ko ha fa'ahinga totongi ke fakahoko, pe mo'ua pe fakapapau kuo ma'u 'o fakatatau ki he kupusi'i (1) 'e fiema'u ha fakamafai pe fakangofua 'i he Lao ki hono Pule'i 'o e Pa'anga 'a e Pule'anga,<sup>19</sup> ko e fokotu'utu'u, mo'ua pe fakapapau ko ia kuo pau ke lau 'oku fakamafai'i pe fakangofua ia ki he ngaahi taumu'a 'o e, pea ki hono lahi 'oku fiema'u 'e he, Lao ki hono Pule'i 'o e Pa'anga 'a e Pule'anga.
- (3) Kuo pau ke lipooti 'e he Minisita ha fokotu'utu'u pe totongi kuo fakahoko, pe ha mo'ua pe ha fakapapau kuo ma'u mai, 'o fakatatau ki he kupu si'i (1), ki he Fale Alea —
  - (a) 'i loto 'i he 'aho 'e 28 mei he 'aho na'e kamata ai 'a e fokotu'utu'u, pe mei he 'aho na'e ma'u mai ai 'a e mo'ua pe fakapapau; pe

- (b) kapau 'oku 'ikai ke ngaue 'a e Fale Alea, 'i he kamata'anga 'o e to'u Fale Alea ka hoko.
- (4) Kuo pau he 'ikai ke 'i ai ha me'a 'i he Lao ni tene ta'ofi 'a e pisinisi 'a e Pule'anga 'oku ne fakahoko 'a e hiki 'o e pisinisi 'uhila na'e fakalele 'e he taha pule'i koloa mei hano tuku ki ta'u ha ngaahi 'inasi pe ko ha ngaahi 'inasi makehe 'i he pisinisi 'a e pule'anga pe ko ha ngaahi kautaha 'o e pisinisi koia 'a e pule'anga ki he kakai 'o e fonua.

## 28 Sitamipa mo e tukuhau ngaue'aki

He 'ikai ke totongi ha sitamipa pe tukuhau ngaue'aki mei hono hiki 'a e pisinisi 'uhila 'oku fakalele 'e he taha pule'i koloa mei he pule'i koloa ki he pisinisi 'a e pule'anga.

## KONGA VIII - NGAahi TUTE KASITOMU<sup>20</sup>

### 29 Ngaahi tute kasitomu<sup>21</sup>

Ko e kotoa 'o e misini mamafa, ngaahi me'a ngaue fakamisini, ngaahi naunau ukamea pe ukamea sitila, sima, ngaahi misini (engines), ngaahi misini fakamafana, ngaahi tainamoa (dynamos), ngaahi moto, ngaahi seti ma'u'anga 'uhila, ngaahi keipolo ki he fakatafe 'o e 'uhila (conductor cable), ngaahi telenisifooma (transformers), ngaahi pamu, ngaahi 'inisuleita (insulators), ngaahi 'iniveita (inverters), ngaahi konga fotovolitaiki (photovoltaic), ngaahi naunau mita (metering equipment) mo e kotoa 'o e ngaahi naunau, misini mo e me'a ngaue ('o kau ai ha ngaahi kongokonga felave'i) 'o ha fa'ahinga koloa kuo hu mai ki he Fonua ni 'e he, pe ma'a, ha fa'ahi pule'i 'uhila (concessionaire) pe ha taha 'oku ne fakahoko ha ngaue 'oku lave ki ai 'a e kupu 19(2)(c), pea 'i ha taha 'o e ongo me'a ko ia kuo hu mai ki he Fonua ni ki he taumu'a ke fo'u, tufaki pe 'oatu 'a e 'uhila 'i he Fonua ni, kuo pau ke 'ataa mei he kotoa 'o e ngaahi tute kasitomu, tute 'ekisia mo ha ngaahi tute kehe kuo hilifaki 'e ha Lao 'o fekau'aki mo e hu mai 'o e ngaahi koloa ko ia.

## TEPILE

## NGAAHI FIEMA'U KI HE ALEPAU FELOTOI

## 1 'UHINGA'i lea

'I he Tepile ni, ko e "totongi (traffic)" 'oku 'uhinga ia ki he totongi fakakatoa 'a ia 'oku hilifaki ki he kau konisiuma 'uhila ki he tufaki 'o e 'uhila.

## 2 Vaha'a taimi 'uluaki

Kuo pau ki he alepau felotoi ke tu'utu'uni ki —

- (a) ha totongi (tariff) kamata 'a ia, 'i he kamata'anga 'o ha alepau felotoi, 'oku ne faka'ata ha fa'ahi felotoi ke ne to e ma'u fakafoki 'o 'oua 'e to e si'i hifo 'i he ngaahi totongi fakapotopoto 'oku 'amanaki 'e ma'u ki hono fakahoko 'a e ngaue na'e fiema'u 'e he ngaahi tu'unga fakangaue lolotonga 'a e vaha'a taimi kimu'a 'i he fuofua sivi fakavaha'a taimi 'i he alepau felotoi;
- (b) ha founa liliu te ne faka'ata 'a e totongi ke feliliuaki 'i he ngaahi vaha'a taimi sivi fakavaha'ataimi ke ne fakaha 'a e —
  - (i) ngaahi liliu 'i he totongi 'a e lolo; mo e
  - (ii) hiki 'a e mahu'inga 'a e koloa 'i he Pule'anga;
- (c) ngaahi tu'unga fakangaue ki he vaha'a taimi kimu'a 'a e fuofua sivi fakavaha'ataimi 'i he alepau felotoi ke ne fakaha 'a e —
  - (i) ngaahi tu'unga 'o ha taha pule'i ngaue fakapotopoto mo lelei; mo e
  - (ii) totongi (tariff) 'oku faka'ata 'i he alepau felotoi;
- (d) ngaahi tautea ke hilifaki ki ha fa'ahi felotoi ki hono maumau'i 'o ha ngaahi tu'unga fakangaue 'i he alepau felotoi.

## 3 Sivi fakavaha'ataimi

- (1) Kuo pau ki ha alepau felotoi ke kau ai 'a e ngaahi tu'utu'uni ki ha sivi, hili ha ngaahi ta'u ke toki fakaha 'i he alepau felotoi, 'a e totongi, founa liliu, ngaahi tu'unga fakangaue mo e ngaahi tautea.
- (2) Kuo pau ke fiema'u 'i he ngaahi tu'utu'uni 'a e Komisoni 'i he palakalafi si'i (1) ke —
  - (a) ma'u mai ha fale'i fakataukei 'i he totongi totonu, founa liliu, ngaahi tu'unga fakangaue mo e ngaahi tautea ki he sivi vaha'a taimi hoko; pea
  - (b) fakahoko ha fale'i 'o e kakai 'i he totongi totonu, founa liliu, ngaahi tu'unga fakangaue mo e ngaahi tautea.



- (3) Kuo pau ki he ngaahi tu'utu'uni 'i he palakalafi si'i (1) ke ne fiema'u —
- (a) 'a e totongi mo e founa liliu 'oku fakaha 'i he sivi takitaha ke ne fakaha ha ngaahi totongi fakapotopoto 'o e ngaue fakaangaanga; pea
  - (b) ko e ngaahi tu'unga fakangaue ki he vaha'a taimi sivi hoko te ne fakaha 'a e —
    - (i) ngaahi tu'unga fakangaue 'o ha taha pule'i ngaue fakapotopoto mo lelei; mo e
    - (ii) totongi na'e faka'ata ki he vaha'a taimi sivi 'i he aleapau felotoi.

#### 4 Ngaahi tu'unga makehe

Kuo pau ki ha aleapau felotoi ke kau ai 'a e ngaahi tu'utu'uni ke fakangofua ha founa liliu 'oka hoko ha ngaahi tu'unga makehe.

#### 5 Fakangata

Kuo pau ki ha aleapau felotoi ke tu'utu'uni ki he ngaahi tu'unga 'a ia 'e lava ai 'e he Pule'anga pe ko e fa'ahi pule'i 'uhila (concessionaire) 'o fakangata 'a e aleapau felotoi, pea mo ha malu'i fe'unga 'o e ngaahi kaunga 'o e Pule'anga pea mo ha pule'i 'uhila (concessionaire) 'i he taimi 'o e fakangata.

#### 6 Ngaahi tu'unga kehe

'E ngofua ke tu'utu'uni 'i ha aleapau felotoi ki ha ngaahi fakapotopoto kehe.

**TEPILE UA****HIKI 'O E KOLOA MO E NGAHI MO'UA**

Kuo pau ke ngaue'aki 'a e ngaahi me'a ni ki ha hiki 'i he kupu 18 pe kupu 26 'o e Lao ni —

**KONGA I - HIKI 'O E KOLOA MO E NGAHI MO'UA KI HE KOMISONI****1 'UHINGA'i lea**

'I he Tepile ni, "taha pule'i koloa" 'oku 'uhinga tatau mo ia 'i he Konga 7 'o e Lao ni.

**2 Fetongi 'e he Komisoni 'a e Poate**

Fakatatau ki he kupu 3 'o e Tepile ni, 'i hono hiki ki he Komisoni ha fa'ahinga aleapau, felotoi, tohi momoi, tohi fakamo'oni, lisi, laiseni, pe to e tohi ngaue fakalao kehe pe fakapapau 'a ia 'oku kau ki ai 'a e Poate, pea fekau'aki me'a 'oku hiki —

- (a) ko e Komisoni, kae 'ikai ko e Poate, 'e lau ko e taha ia na'a ne fakahoko, fa'u pe na'e 'oange ki ai 'a e aleapau, felotoi, tohi momoi, tohi fakamo'oni, tohi ngaue fakalao pe fakapapau; pea
- (b) kapau na'e 'i ai ha aleapau feloto, tohi momoi, tohi fakamo'oni, lisi, tohi ngaue fakalao pe fakapapau kimu'a na'a ne ha'iha'i pe na'e fakahoko ma'ae Poate, 'oku ne ha'iha'i pea 'e ala fakahoko ia 'e he Komisoni.

**3 Fakahoko 'o e hiki**

'E 'ikai ha me'a na'e hoko pe na'e fakamafai 'aki ha hiki 'i he kupu 18(1) 'o e Lao ni —

- (a) 'e lau 'oku maumau'i ai 'e he Poate pe ko e Komisoni pe ha taha kehe, ha aleapau, tohi fakamo'oni pe ha falala pe ko ha ngaue'aki 'o kinautolu ke ala mo'ua sivile; pe
- (b) 'e lau ko hano 'oatu ha totonu ki he fa'ahinga taha ke ne fakangata pe kaniseli ha aleapau, tohi fakamo'oni pe fokotu'utu'u, pe fakavavevave'i 'a hono fakahoko 'o ha fatongia; pe
- (c) 'e lau ko hono maumau'i 'e he Poate pe ko e Komisoni pe ha taha kehe, ha lao, pule 'a e lao pe ha tu'utu'uni aleapau 'oku ne fakatapui, fakangatangata pe pule'i 'a hono tuku atu pe hiki 'o e koloa pe ko hono fakaha 'o e fakamatala; pe

- (d) tukuange atu ha malu'i fakakatoa pe fakakonga mei ha fa'ahinga fatongia; pe
- (e) fakata'e'aonga'i pe fakahoko ha fa'ahinga aleapau, felotoi, tohi momoi, tohi fakamo'oni, lisi, tohi fakalao pe ha fakapapau.

## KONGA II - HIKI 'A E PISINISI 'UHILA KI HE PISINISI 'A E PULE'ANGA

### 4 Pisinisi 'a e pule'anga ko e fetongi 'o e taha pule'i koloa mo e Poate

- (1) 'I hano hiki 'a e taha pule'i koloa ki he pisinisi 'a e pule'anga 'i he kupu 26(1) 'o e Lao ni ko ha fa'ahinga aleapau, felotoi, tohi momoi, tohi fakamo'oni, lisi, laiseni, pe ha tohi fakalao pe fakapapau kehe na'e kau ki ai 'a e taha pule'i koloa, pea, ki he fakangatangata 'oku tuku atu 'i he felotoi 'i he vaha'a 'o e taha pule'i koloa mo e pisinisi 'a e pule'anga fekau'aki mo e hiki koia pea ki he fakangatangata 'oku totonu ki he me'a na'e hiki —
  - (a) ko e pisinisi 'a e pule'anga ka 'oku 'ikai ko e taha pule'i koloa, 'oku lau ko e taha ia 'oku ne kau pe fakahoko pe 'oatu 'a e aleapau, felotoi, tohi momoi, tohi fakamo'oni, tohi ngaue fakalao pe fakapapau na'e kau atu ki ai pe fakahoko pe 'oange ki ai; pea
  - (b) ki he fakangatangata 'oku tatau, ko e aleapau, felotoi, tohi momoi, tohi fakamo'oni, lisi, tohi ngaue fakalao pe fakapapau na'a ne ha'i kimu'a pea ala ngaue'aki 'e he, pe ki he pe ma'ae taha pule'i koloa, 'e hoko leva ke ne ha'i 'a e pea ala fakahoko 'e he pe, ki he pe ma'ae pisinisi 'a e pule'anga.
- (2) 'O kapau 'e hiki 'e he Poate ki ha pisinisi 'a e pule'anga 'i he kupu 26(2) 'o e Lao ni ha koloa 'a e Poate 'a ia ko ha lisi 'o ha koloa 'a e Poate, pea ki he tu'unga 'oku ne 'omai ki he malumalu 'o e aleapau ki he vaha'a 'o e taha pule'i koloa mo e pisinisi 'a e pule'anga felave'i mo e fa'ahinga hiki koia pea ki he tu'unga 'oku fe'unga ki he me'a 'oku hiki —
  - (a) ko e pisinisi 'a e pule'anga ka 'oku 'ikai ko e Poate ke hoko ko e lesi 'o e koloa koia pea ko e tokotaha ia 'oku ne fakahoko 'a e lisi; mo e
  - (b) ka a'u ki ha tu'unga ko e lisi fekau'aki na'e kau tonu ki ai pea na'e 'i ai 'a e totonu ki hono 'eke fakalao, ki ai pe ma'ae Poate, 'e hoko leva ia ko e kau tonu mo e totonu ki hono 'eke fakalao ki ai pe ma'ae pisinisi 'a e pule'anga.

### 5 Ola 'o e hiki

'E 'ikai 'i ai ha me'a na'e hoko pe fakamafai 'e ha hiki 'i he kupu 26(1) mo e 26(2) 'o e Lao ni —

- (a) 'e lau 'oku maumau'i ai 'e he taha pule'i koloa pe ko e pisinisi 'a e pule'anga, pe ha taha kehe 'a e aleapau, tohi fakamo'oni pe falala ko e fakahoko ha taha 'iate kinautolu ke ala mo'ua sivile;
- (b) 'e lau ko hano 'oatu ha totonu ki ha fa'ahinga taha ke ne fakangata pe kaniseli ha aleapau, tohi tuku koloa pe fokotu'utu'u, pe toe fakavave'i 'a hono fakahoko 'o ha fa'ahinga fatonig;
- (c) 'e lau ko hono fakahoko 'a e taha pule'i koloa pe ko e pisinisi 'a e pule'anga, pe ha taha kehe ha lao, pule 'a e lao pe ko ha tu'utu'uni aleapau 'oku ne fakatapui, fakangatangata 'oku ne fakahoko 'a hono tuku atu pe hiki 'o e koloa pe ko hono fakaha 'o e fakamatala;
- (d) 'oku ne tukuange atu ha malu'i fakakatoa pe fakakonga mei ha fa'ahinga fatongia;

'oku ne tukuange pe fakahoko ha fa'ahinga aleapau, tohi momoi, tohi fakamo'oni, lisi, tohi fakalao pe fakapapau.

## KONGA III - NGAahi ME'A KEHE

### 6 Lesisita 'o e ngaahi hiki

'I hano hiki 'o ha fa'ahinga koloa pe mo'ua 'i he Lao ni (pea mo e Tepile ni) 'oku ala lesisita, ko e taha 'oku ne tokanga'i hono tauhi 'o e lesisita kuo pau ke ne lesisita leva 'a e ma'u ha fakaha 'i ha tohi 'o e hiki mei ha taha kuo fakamafai ki he taumu'a ko 'eni.

### 7 Kaunga 'i he kelekele

Ke 'oua 'e hoko ha veiveiua, ko e ngaahi koloa 'oku hiki 'i he Lao ni (pea mo e Tepile ni) 'oku pipiki ki he, pe 'oku 'i lalo pe 'i 'olunga, 'i ha kelekele 'e ngofua ke hiki 'o tatau ai pe 'oku to e hiki mo ha kaunga 'i he kelekele 'oku hiki mo ia. 'I hono hiki 'o e ngaahi koloa ko ia, kuo pau ke lau 'a e koloa mo e kelekele ko e koloa mo e kelekele 'a ia 'oku malava ke ma'u makehekehe.

## FAKAMATALA FAKALAHĪ

### <sup>1</sup> Lao fika 11 'o e 2007

Ngaahi Lao Fakatonutonu	Kamata'anga
Lao 8 'o e 2008	2 Sune 2009
Lao 37 'o e 2010	30 'o Sepitema 2010
Lao 42 'o e 2010	24 'o Novema 2010

<sup>2</sup> Na'e te'eki ke fai ha tu'utu'uni pehe ni 'i he taimi ne fokotu'utu'u ai 'a e Tohi Lao Fakatonutonu 2012

<sup>3</sup> Na'e te'eki ke fai ha tu'utu'uni pehe ni 'i he taimi ne fokotu'utu'u ai 'a e Tohi Lao Fakatonutonu 2012

<sup>4</sup> Ko e Vahe 93 motu'a 'eni 'i he Tohi Lao Fakatonutonu, 1988 – fetongi 'e he Lao 12 'o e 2007

<sup>5</sup> Fakahū 'e he Lao 9 'o e 2008

<sup>6</sup> Fakahū 'e he Lao 37 'o e 2010

<sup>7</sup> Fakatonutonu 'e he Lao 42 'o e 2010

<sup>8</sup> Vahe 32.09

<sup>9</sup> Fakahu 'e he Lao 9 'o e 2008

<sup>10</sup> Fakahū 'e he Lao 9 'o e 2008

<sup>11</sup> Fakatonutonu 'e he Lao 42 'o e 2010

<sup>12</sup> Fakatonutonu 'e he Lao 42 'o e 2010

<sup>13</sup> Fakatonutonu 'e he Lao 42 'o e 2010

<sup>14</sup> Fakahū 'e he Lao 37 'o e 2010

<sup>15</sup> Fakahū 'e he Lao 37 'o e 2010

<sup>16</sup> Fakahu 'e he Lao 37 'o e 2010

<sup>17</sup> Fakahu 'e he Lao 37 'o e 2010

<sup>18</sup> Fakahu 'e he Lao 37 'o e 2010

<sup>19</sup> Vahe 04.32

<sup>20</sup> Fakahu 'e he Lao 37 'o e 2010

<sup>21</sup> Fakahū 'e he Lao 37 'o e 2010